

(Muž), (který) (kopal) do vosího hnízda

23.5.2010 respekt.cz 00 RESPEKT.IHNED.CZ

Jan Gregor

Proč se ze Stiega Larssona stal druhý nejprodávanější spisovatel

Devátého listopadu 2004 zjistil stockholmský novinář Stieg Larsson při vstupu do budovy, kde sídlila redakce časopisu Expo, že nefunguje výtah. Onoho odpoledne se vydal sedm poschodí po svých. Naplňoval přitom podle kolegů všechna klišé o životospřávě žurnalistů: kouřil šedesát cigaret denně a na žaludeční vředy si zadělával nezdravým stravováním. Nahoře padesátiletý vydavatel nezávislého magazínu, zaměřeného na neonacistické tendence ve společnosti, zkolaboval a infarktu ještě ten den podlehl. Málokdo z jeho blízkých věděl, že v jednom z místních nakladatelství v té době leží více než dvoutisícistránkový nevydaný rukopis epické thrillerové ságy, v níž Larsson zúročil své bohaté zkušenosti investigativce. A vůbec nikdo tehdy netušil, že do pěti let budou jeho smrti litovat miliony čtenářů detektivní trilogie Milénium, jejíž závěrečný díl vyšel minulý týden pod názvem Dívka, která kopla do vosího hnízda i u nás. Díky ní se zrodila nová světová literární ikona: Lisbeth Salanderová.

Pipi s dračím tetováním

Britský vydavatel Milénia Christopher MacLehose propagoval postavu pětadvacetileté hackerky s pankáčskou patkou a barvou účesu jako uhel, gotickým make-upem, piercingem a tetováním na drobném anorektickém těle jako komplexnější a zajímavější variantu Jamese Bonda. Přesnější by bylo srovnání s filmovým agentem Jasonem Bourne: mužem s amnézií zahaným mocnými protivníky jako bezmocné zvíře do kouta. Dívka s geniálními matematickými schopnostmi totiž není žádná nezranitelná superhrdinka. Pravda o traumatu z jejího dětství má výbušný potenciál a mohla by ohrozit teplá místa řady lidí vysoko ve státní správě a v tajných službách. Mocná koalice špiónů, psychiatrů, soudců a sociálních kurátorů proto už od dětství ostrakizuje Lisbeth jako nesvěprávnou osobu s IQ na úrovni mentální retardace.

Autor při přemýšlení o charakteru Salanderové vyšel z úvahy, jak by v dospělosti vypadala populární hrdinka Astrid Lindgrenové Pipi Dlouhá punčocha: "Nazývali bychom ji sociopatkou, protože se s nikým nestýká a neosvojila si žádné sociální dovednosti?" V právě vydaném třetím svazku zase Larsson Lisbeth nepřímou přirovnává k amazonkám a jiným zapomenutým bojovnicím ve válkách, o jejichž účasti na vítězných bojích dějiny až na výjimky mlčí.

Onen nepokrytý feministický osten v hrdinčině symbolické křížové výpravě proti "mužům, kteří nenávidí ženy" (název prvního dílu trilogie), vysvětluje do jisté míry mánii, jaká se po vydání Larssonových knih strhla od Stockholmu až po Sydney. Jen v devítimilionovém Švédsku se jeho knih prodalo na tři miliony výtisků, světové statistiky se blíží ke třiceti milionům. Předloni byl druhým nejprodávanějším beletristou na světě - hned po afghánském autorovi Lovce draků Khaledu Hosseinim.

Švédští filmaři už celou trilogii, která v nejbližších měsících postupně vstoupí i do českých kin, úspěšně zfilmovali. Chystá se americký remake, který bude točit David Fincher. Larsson se patrně trefil do ducha doby, když v obalu napínavého thrillerového čtiva do tramvaje nabídl čtenářům moralistický příběh s jasným politickým poselstvím: chceme-li si zachovat demokracii, musíme se o ni každý den prát. Tak jako to dělal sám Larsson po dlouhá léta ve švédském veřejném prostoru, když založil v polovině 90. let nejdříve nadaci a posléze časopis Expo.

Na mušce vyholených hlav

Šlapat neonacistům na paty nebyla zvlášť v devadesátých letech ve Švédsku žádná selanka. Ti se neštítali vražd svých protivníků: poté, co například v roce 1999 detailně popsal jejich účast na popravě odborářského vůdce Björna Söderberga, našla policie v jedné z jejich buněk jeho fotografii a adresu a poznámky naznačující plán jeho likvidace. Larsson tehdy přijal policejní ochranu, zpřísnil bezpečnostní opatření ohledně svého soukromí (a napsal knihu o tom, jak by se novináři měli bránit výhrůžkám a hrozbám), ale do extremistických struktur pronikat nepřestal.

Své zidealizované alter ego pak autor do ságy vložil v podobě druhé hlavní postavy - Lisbethina nezištného pomocníka Mikaela Blomquista, redaktora časopisu Milénium. Vykreslil ho jako žurnalistického Mirka Dušina,

kterých už v branži moc není. Jméno (a spoustu nepřátel) si v oboru udělal pamfletickou knihou Templářští rytíři, v níž se jedovatě pouští do ekonomických novinářů, kteří z manažerů korporací dělají osobnosti ve stylu rockových hvězd, místo aby se soustředili na jejich korupční zločiny nebo nehorázné zlaté padáky. Přesto má Blomquist spoustu osobních chyb, které ho v kombinaci s chlapeckým kouzlem a přirozenou empatií pasují na ideální sexy objekt pro všechny ženy, které se mu připlou do cesty. Larsson čtenáře chytil nejen na schopnost návykově vyprávět a udržet na uzdě složitý děj, v němž dobrá dvacítko jasně vyprofilovaných postav zasahuje výrazně do zápletky, ale i na spoustu odpozorovaných detailů z novinářské, policejní a soudní práce.

Larssonovo Milénium totiž není v první řadě akčním thrillerem, ale spíše epickou freskou společnosti, v níž systém přes všechny kritické výhrady funguje tak, že se o tom čtenářům ve většině zemí světa může jen zdát. Bigotní, omezené, sadistické či jenom mocichtivé mužské figury nakonec musejí kapitulovat před kladnými postavami, které svým příkladem prezentují skandinávskou zemi jako utopickou oázu rovnosti, respektu a sexuální svobody. Nejviditelnější je to na příkladu dlouholetého mileneckého vztahu Mikaela s kolegyní Erikou Bergerovou, který je tolerován jejím manželem Gregerem.

Zápletky jako z románu

Švédskou společnost teď zaměstnává nekonečná mediální přestřelka o Larssonovo dědictví, která jako by byla další kapitolou vyprávění o hamižných mužích dopouštějících se bezpráví na svobodomyšlných ženách. Na jedné straně stojí Eva Gabriellssonová, historička architektury, s níž žil Larsson přes třicet let a která se přinejmenším rešeršemi podílela na vzniku veleúspěšné trilogie. Vlastní počítač, v němž je údajně 250 stran rukopisu rozepsaného čtvrtého dílu, a na své straně má podporu veřejnosti.

Na stránkách SupportEva.com pořádají fanoušci finanční sbírku na zaplacení právního sporu s Larssonovou rodinou. Na straně biologického otce a strýce jejího partnera stojí švédské právo. Stokrát může Gabriellssonová argumentovat, že pro Stiega byl otec někdo jako odcizený vzdálený příbuzný. Předčasně zesnulý novinář nezanechal závět, s Evou nebyl sezdaný, takže ta podle platných zákonů nemá nárok ani na korunu z desetimilionových zisků z prodaných výtisků. Největším paradoxem je, že svatba se údajně nekonala jen z obavy o pomstu ze strany neonacistů: v transparentní švédské společnosti je adresa bydliště manželských párů veřejně přístupná.

Sám Larsson jako člověk, který se podle různých svědectví nikdy příliš nestaral o majetek (neměl peníze ani na chatu), by se nad vášnivými dědickými tahanicemi asi jen trpce pousmál. Jak řekl časopisu Time Graeme Atkinson, kolega z britského antifašistického měsíčníku Searchlight, kam dlouhá léta přispíval: "Kdyby viděl své podobizny na světových letištích a ve stanicích metra, dočkali bychom se jeho charakteristické odezvy: značně ironického a lehce šibalského úsměvu."

STIEG LARSSON (15. 8. 1954-9. 11. 2004) byl stockholmský novinář zaměřený na problematiku pravicového extremismu. Proslavil se detektivní trilogií Milénium, která jej posmrtně katapultovala mezi nejúspěšnější spisovatele současnosti.

URL| <http://RESPEKT.IHNED.CZ/c1-43669540-muz-ktery-kopal-do-vosiho-hnizda>